

VRATITI SOCIOLOGIJI KRITIČKI PRISTUP DRUŠTVU¹

RESTORING THE SOCIOLOGY'S A CRITICAL APPROACH TO SOCIETY²

Sažetak

*Ovaj tekst predstavlja osvrt na knjigu **Otpori kritičkom mišljenju: ideje za sociologiju ideja**, Đuro Šušnjića (Vuk Karadžić, Beograd, 1971).*

Summary

*This paper is a review of the book **Antagonism towards Critical Thought: Ideas for Sociology of Ideas** by Đuro Šušnjić, Vuk Karadžić, Belgrade, 1971.*

Dolazimo do paradoksa da u naučnim ustanovama postoji velik broj ljudi čiji bi najveći doprinos nauci bio taj da se ne bave naukom.

(Đuro Šušnjić, Otpori kritičkom mišljenju)

Kada je riječ o Đuri Šušnjiću, u naučnoj javnosti preovladava mišljenje da je riječ o naučniku izrazitog integriteta, moralnog digniteta i iznimne darovitosti. Voditi godinama jednu dosljednu intelektualnu borbu, jednu borbu koja ostaje nepokolebljiva kroz sve svoje kontradikcije, jer kroz njih sam život progovara i iskazuje svoje jedinstvo, boriti se za

---

1 Tekst je osvrt na knjigu **Otpori kritičkom mišljenju: ideje za sociologiju ideja**, Đuro Šušnjića (Vuk Karadžić, Beograd, 1971).

2 *This article is a review of the book **Antagonism towards Critical Thought: Ideas for Sociology of Ideas** by Đuro Šušnjić Vuk Karadžić, Belgrade, 1971.*

afirmaciju progresivnog shvatanja nauke i njenog moralnog smisla i njene društvene funkcije, boriti se za slobodu stvaranja, za slobodu uopšte, boriti se protiv gluposti, protiv nekulture i dogmatizma, karakteristike su njegovog rada.

Mnogo puta je rekao da biti učen ne znači biti samo školovan za neku struku, zanimanje ili za profesiju. Za njega učenost mora biti otjelovljenje neke vrijednosti po kojoj se treba živjeti, a ne o njoj misliti ili samo govoriti.

Knjiga *Otpori kritičkom mišljenju* iz 1971. godine je strukturirana u petnaest poglavlja i sva poglavlja se odnose na posebnu oblast iz sociologije saznanja – sociologiju nauke, o odnosu naučnih ideja i društvenih uslova. Knjigu otvaraju poglavlja „Organizacija ideja i društvena organizacija“, „Društveni uslovi i naučno stvaranje“, „Struktura naučnih revolucija“ gdje Šušnjić daje svoj osvrt na Kunovu paradigmu. Zatim, tu su poglavlja „Kritička nauka i društvene institucije“, „Sistemi i kriterijumi“, „Nauka i ideologija“, „Nauka i politika“, „Nauka i religija“, „Nauka i religija – funkcionalni pristup religiji“, „Pozitivna nauka kao sila postvarenja“, „Nauka i praksa ili šta znači (ne)angažovanost nauke, „Funkcionalno društvo i radikalna kritika“, „Funkcionalno društvo i revolucionarni subjekt“, „Istina i klasa – mit i realnost“ i posljednje poglavlje „Ideja manipulacije i manipulacija idejama“.

Nastojanje da se odnos društva i nauke vidi kao odnos dominacije i podređivanja uvijek dovodi u pitanje nezavisnost i specifičnost nauke u odnosu na društvo. Današnja tendencija ka dokazivanju apsolutne zavisnosti nauke od ideologija, kao i zavisnost kreativne ličnosti, bilo da je u pitanju nauka ili umjetnost, govori u prilog tvrdnjama koje Šušnjić izlaže u svojoj knjizi. Već sama činjenica da je sociologija tako rado prihvaćena od postojećih političkih ideologija, dovoljno upozorava da je ova nauka „izgubila *kritičku* funkciju u društvu“. Politika prilazi čovjeku kao *objektu* političkih ciljeva. Za politiku čovjek predstavlja samo *objekt* manipulacije. On je idealan *objekt* manipulacije tek onda kada prestane biti *subjekt*. „Dominacija politike nad drugim sferama života znači u isto vreme dominaciju koncepcije čoveka kao objekta“ (Šušnjić, 1971:214). Zato politika i prihvata određenu nauku, onu nauku koja se u bitnoj stvari ne mimoilazi od politike, a to je da pristupa čovjeku kao objektu. Iz ovog proizlazi da se sociologija ne bavi onim što društveni sistem dovodi u pitanje.

Baš kao i kultura, svaka nauka, pa tako i sociologija, ne podrazumijeva samo ono što postoji već i ono što bi trebalo postojati. Ona je pretpostavka za sve što dolazi, za sve što predstoji. Ako se u nauci, kao „umnom zbivanju“, ne ostvari tolerancija, ona se neće ostvariti niti u političkom niti u kulturnom polju. Kao živa, promjenjiva i dinamična vrijednost, nauka, prema Šušnjiću, uvijek treba težiti prekoračenju dostignutog. Ali Šušnjić u ovoj knjizi, tačnije u poglavlju „Društveni uslovi i naučno stvaralaštvo“, jasno ukazuje da „većina ljudi *misli* na određen način zato što živi na određen način“ te da bi bilo teško dokazati da „struktura našeg duha nije u nekoj vezi sa strukturom društva“.

Šušnjić sa izuzetnim spisateljskim senzibilitetom i originalnim stilom „kognitivne estetike“, za koji sam kaže da je sastavni dio njegove „pobune protiv svijeta koji je izgubio smisao za uzvišeno i lijepo, a ne samo za dobro i pravedno“, a polazeći od načela na kojima počiva građanski svijet, analizira nauku, religiju, fenomene ideologije, indoktrinacije, politike kao oblasti u kojima su evidentne primjene kameleonskih manipulacija.

Knjiga *Otpori kritičkom mišljenju* je djelo ne samo velike teorijske promišljenosti već govori o autoru čija poniranja u životne tokove savremenosti ruše stereotipna mišljenja i predrasude sa kojima se svakodnevno suočavamo. Briljantne rečenice Đure Šušnjića o tome kako se „zavode mase na uzici laži“, kako se manipulativni izbori prihvataju kao „opredjeljenja“ izmanipulisanih, govore o istraživačkom pristupu koji korespondira sa aktuelnom situacijom u društvu.

U bosanskohercegovačkom društvu danas nedostaje nepristanak na „nasilje“ uvriježenog rezonovanja i predrasuda svih vrsta, nedostaje kritika i negacija osrednjosti mišljenja i otužne ravnodušnosti. Ne postoji otpor svemu što vrijeđa ljudsku ličnost i ljudsko dostojanstvo, čovjekovu slobodu i njegovo pravo na individualnu egzistenciju u mišljenju, opažanju, ponašanju i osjećanjima. Kada bismo svi uspjeli da budemo ono što stvarno jesmo, a ne ono što se od nas traži, tada bismo uspjeli u naš život unijeti više hrabrosti, strasti i snova. To bi nam omogućilo da ne plovimo niz struju kolektivnog beznađa i da se ne utapamo u sveopštu osrednjost. Pristati na vladavinu uma, znanja i pameti znači obračunati se sa samim sobom i sa nedostignutom samosviješću. To bi u isto vrijeme bio udar i na naše poroke, naše predrasude i malodušnosti. Ne pristajati na preovladavajuće „nekritičko mišljenje“ i trivijalizaciju i kičizaciju stvarnosti vodi nas do oslobađanja od lošeg ukusa i života u banalnosti.

Živimo u vremenu u kojem možemo raspolagati najpouzdanijim metodama ocjenjivanja istinitosti ili neistinitosti historijskih, naučnih iskaza. Nažalost, svjedoci smo prisutnosti i konstantnog rasta popularnosti tvrdnji koje ne mogu izdržati ni najjednostavniju empirijsku provjeru. Kvaziznanje, kvazinauka tvrdi da je znanje i nauka ono što jednostavno nije. Usitnjavanje nauke i znanja na personalizirane istine, mertonovski kazano „istorijske anegdote“, počelo je još prije nekoliko stotina godina, no danas je cijeli taj proces ubrzan digitalnom tehnologijom. Na odgovornost se trebaju pozvati svi oni lijeni, gramzivi i politički korektni „čuvari intelektualnog mišljenja“ koji su okrenuli leđa metodologiji koja nam omogućava da razlikujemo činjenice od fikcije. Oni će biti odgovorni ako uspavani razum ponovo iznjedri monstrume.

Zato je ova knjiga važna i preporučujem je svima koji je još uvijek nisu pročitali, te onima koji to jesu da se podsjetite na promišljanja o odgovornijem shvatanju nauke, naročito sociologije, za moralno shvatanje ozbiljnosti nauke. I kao takva, knjiga predstavlja jednu zaokruženu cjelinu, aktuelnu i danas, ona je iskoristljiva i podsticajna u nastojanjima za strožije naučne, umjetničke, intelektualne i moralne kriterije. Mnoga Šušnjićeva promišljanja su se mogla primijeniti jučer, mnoga danas. Neka će moći i sutra, u to sam uvjeren. Bolje potvrde o duhu i opsegu jednog naučnika ne može biti.

Biti na koljenima ili uspraviti se jesu dva suprotstavljena stava. Za egzistencijalno i moralno uspravljanje neophodno je izložiti se Scili i Haribdi. To bi bio način da ustanemo iz svoje poniznosti koja nas je učinila ništiteljima individualnih i stvaralačkih vrijednosti. Važno je pobjeći svijetu „bolesno politizovanom“, bespomoćnom i agresivnom i očistiti se od samoljublja i iluzija ali i od straha i frustracija. Osloboditi se okova obmana – čini mi se da postaje zadaća koja ima najviše smisla.